

Barbora HURTUKOVÁ

ASPEKTY OBČIANSKEJ RÉTORIKY¹

Aspects of Civil Rhetoric

Keywords: *civic rhetoric, deliberation, inclusion, society, civil culture, inclusive communication*

Contact: *Univerzita Komenského v Bratislave; hurtukova4@uniba.sk*

Úvod

Participácia občanov vo verejných veciach je pozorovateľná už od antických čias. Spoločenská situácia vo vtedajších antických štátoch výrazne podmienila vznik rečníctva a rétoriky. Systém otrokárskej demokracie umožnil každému občanovi právo bezprostredne sa zúčastňovať na výkone vládnej moci v zhromaždení občanov (porov. J. Mistrík 1980: 9). Rečníctvo bolo považované za istý druh umenia.²

Poznatky o pozícii rétoriky v minulosti zaznamenávajú rozsiahle a známe diela z antiky (Sokrates; Aristoteles – Rétorika, Poetika; Platón – Obrana Sokratova; Cicero – Orator), ktoré sa stali základom poznania vlastností, cieľov a metodológie rétoriky. Mnohé z vedeckých prác sa aj v súčasnosti orientujú na poznatkovú bázu týchto autorov a sprítomňujú ich odkaz. Dosvedčuje to aj J. Kraus (2011), podľa ktorého sa za posledných dvetisíc rokov v zásade nezmenil obsah rétorických poučiek a zvyčajný spôsob ich usporiadania či zaužívaná terminológia. Objavenie úplnej verzie Kvintiliánových *Základov rétoriky* sa stalo východiskom poznania tak obdivovanej minulosti, ale aj poučným a podnetným zdrojom normy súčasného prejavu. Paralelu v presadzovaní minulých diel je možné vidieť aj v zdôrazňovaní normotvorného vplyvu Aristotelových diel *Poetika* a *Rétorika*. Hmatateľný a výrazný príklon takmer kanonických antických diel spoločne so storočiami ustálenou podobou a usporiadanosťou učebníc rétoriky takto podmieňujú jej dejinnú stálosť.

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantu MŠVVŠ SR VEGA 1/0111/20 Komunikačná kultúra v graduálne demokratizovanej spoločnosti.

² J. Mistrík (Mistrík 1980: 9) k chápaniu rétoriky ako umeniu ďalej píše, že rečníctvo bolo v antike považované za umenie analogicky, ako sa za umenie pokladalo ovládanie remesla, písma, staviteľstva, alebo poznanie estetických princípov, alebo orientácia v lekárskejších odboroch.

Predmetom príspevku je zameranie sa na súčasné prejavy v občianskej sfére a výklad občianskej rétoriky s porovnaním na odkaz antických prác, a to najmä na dielo Aristotela. Vo svojej rovnomennej knihe s názvom *Rétorika* Aristoteles (prel. Kuklica 2009: 39) predstavuje tri druhy reči – *druh rokovací*, *druh súdny* a *druh oslavný*. Ďalej uvádza, že zámerom rokovacieho druhu je „alebo povzbudiť niekoho k činnosti, alebo ho odradiť od činu.“ Aristotelovo chápanie rokovacieho druhu spočíva v tom, že tento druh reči má za cieľ „úžitok alebo škodu, lebo rokujúci buď nabáda na niečo lepšie, alebo odrádza od niečoho horšieho a všetko ostatné je len prostriedkom týchto dvoch vecí, či je to právo alebo bezprávie, češť, ktorá je krásna, alebo nečestnosť, ktorá je nepěkná (prel. Kuklica 2009: 39).

J. Mistrík³ (Mistrík 1980: 13) takisto prináša klasifikáciu trojakých rečníckych žánrov (druhov) v starogréckej teórii: 1. politické prejavy (genus **deliberativum**, symbuleutikon – zvýraznila B. H.), 2. súdne prejavy (genus iudiciale, dikanikon) a 3. oslavné príležitostné prejavy (genus demonstrativum). Autor ďalej uvádza veľmi užitočnú myšlienku o výraznom rozvinutí rétoriky v starom Grécku, ktorá sa aj dnes stáva inšpiráciou pri uplatňovaní pojmov a kategórií v modernej rétorike.

Ako veľmi užitočné a prínosné pre súčasný výskum v rétorike sa javí zameranie sa na nenápadný pojem „deliberácia“. Vyššie sme ponúkli klasifikáciu od Aristotela, ktorý politické, resp. rokovacie reči označoval aj ako deliberatívne. V diele *Rétorika* (prel. Kuklica 2009: 41) v časti *O reči rokovacej* ponúka tvrdenie, že „predmetom verejného rokovania sú otázky, ktoré sa prirodzene vzťahujú na nás, počiatok ich vzniku je v našej moci.“ Týmto výrokom dáva do pozornosti občiansku zaangažovanosť a nenávratnú zastupiteľnosť vo verejnej sfére. Upevňuje tým pozíciu občana v prostredí štátu a v uplatňovaní jeho občianstva.

Deliberácia – chápaná ako druh/žáner rétorického prejavu – sa však neukotvila len v antike, jej prínos a obsah sa aktívne pretavuje aj do súčasného bádania, najmä do spomínanej oblasti rétoriky, ale aj sociológie.

Občianska kultúra

Pri riešení otázky občianskej participácie je vhodné osvojiť si aj pojem občianskej kultúry. J. Plichtová (Plichtová 2010: 73) prirovnáva občiansku kultúru ako „kultúru občianstva, ktorá formuje a relatívne fixuje isté občianske návyky a praktiky na najhlbšej možnej úrovni v myslení, cítení a konaní občanov.“ Autorka považuje kultúru za prirodzené spoločenské prostredie pre človeka utvárané samotným človekom. Človek

³ Na inom mieste J. Mistrík uvádza podobne nazvané rozlíšenie rečníckych žánrov podľa Aristotela, a to žánre trojaké: a) judiciálne (súdne), b) deliberatívne (politické), c) epidektické (slávnostné) (porov. J. Mistrík 1980: 175).

teda ako kultúrna bytosť nemôže nekultivovať svoje politické bytie, ktorého neoddeliteľnou súčasťou je aj občianske bytie. Byť občanom znamená chápať seba samého ako aktéra, ktorý sa vymedzuje voči svoju sociokultúrnemu prostrediu samostatne, aktívne a zodpovedne, nie ako jeho podriadená zložka (Plichtová 2010: 75). J. Plichtová (Plichtová 2010: 76) považuje občianstvo za multidimenzionálny kultúrny fenomén, v ktorom sa zameriava na dynamické aspekty samosprávnych praktík.

J. Dolník (Dolník 2010: 112) vo výklade pojmu kultúra spája začiatok kultúry s procesmi, ktoré smerovali k tomu, že „bytosť nadobúdajúca vlastnosti človeka sa mení z prírodnej bytosti na bytosť kultúrnu.“ Kultúra je teda z tejto pozície dôsledkom (prejavom) zmeny v prírode vplyvom činnosti človeka a tým dochádza k zmene prírodného poriadku na poriadok utvorený človekom. S podobným chápaním je v súvisi aj antický odkaz, v ktorom príroda predstavuje barbarstvo, zatiaľ čo kultúra je „naplnením úsilia o poriadok, ktorý má nejaký zmysel“ (Dolník 2010: 112). Najvýraznejším sprievodným príznakom zmeny ľudskej bytosti na kultúrnu osobu je rozvíjanie jazyka. Prvotná komunikácia s cieľom „prežiť v prírode“ sa pretvára a s ňou sa, prirodzene, mení aj subjekt: človek nadobúda vlastnosti kultúrnej bytosti, jazyk povahu kultúrneho javu. J. Dolník (Dolník 2010: 113) dodáva k rozvoju človeka a jazyka ako kultúrnych fenoménov konštatovanie, že „(ich) ďalší rozvoj je spätý s navodením ďalších (nižších) základných potrieb (potreba sociálneho kontaktu, potreby spojené s rozvojom vlastnej osobnosti, napríklad realizácie vlastných skúseností, primeraného sociálneho správania a pod.) a najmä so vznikom sekundárnych, čiže kultúrnych potrieb. Ako však súvisí deliberácia s človekom ako kultúrnou bytosťou vo vzťahu k svetu a jeho poriadku? Človek sa pretváral na kultúrnu bytosť kultivovaním interpretačnej kompetencie. Prisudzovaním významov prvkom sveta si ho dokázal podmaniť. Interpretačná kompetencia je spojená s tým, že jazyk sa rodil a rozvíjal ako interpretačný konštrukt (porov. s výkladom J. Dolník, 2010: 113). Človek sa začal správať nielen ako kultúrny tvor (bytosť), ale aj ako tvor sociálny: vytváral kolektívy, stával sa členom komunit, spoznával rôzne spoločenské situácie, skúmal atmosféru rozhovorov a spoznával, ako mu komunikácia pomáha spoznať seba i ostatných a navodiť kompromisy. Pri konštituovaní kultúrneho sveta v procese bola deliberácia prítomná ako súčasť kultivovania ľudskej bytosti ako sociálnej bytosti. Napredovaním sa utvorili spoločenské vzorce a hierarchizácia – od lídra v najvyššom postavení až po radového člena komunity. Z dejín vieme, že vznikali prvotné komunity, z ktorých neskôr vznikali ríše či štáty. Verejný dialóg o hľadaní konsenzu, vzájomné počúvanie sa a tolerovanie, prijímanie argumentov či nutnosť rozhodovať sa nestranné sú prítomné nielen v súčasnej sociologickej definícii, ale aj v čase zmeny ľudskej bytosti na

sociálno-kultúrnu bytosť. Deliberácia bola nevyhnutne prítomná už oveľa skôr, ako ju prvotne zakomponoval do svojej antickej klasifikácie Aristoteles ako politický prejav či verejné rokovanie. Aristoteles nám síce ponúka vo svojom výklade pojem „deliberácie“, avšak jej korene musíme hľadať a interpretovať v dejinnej širších – najmä antropologicky – kontúrach. Formovanie kultúrneho spoločenstva, sociálna emancipácia jeho spoločenstva, budovanie občianskeho a najmä jazykového sebedomia s dôrazom na slobodu a individualitu ľudského subjektu aj v rámci komunity viedlo k nevyhnutnej inklúzii, k inkluzívnej komunikácii.

Teoreticky o deliberácii (a kultúre)

J. Plichtová (Plichtová 2010: 516) uvažuje o deliberácii ako o verejnej a otvorenej rozprave. Podľa autorkiných slov „deliberácia ako proces verejného zvažovania jednotlivých alternatív riešenia a vyjasňovania si názorových rozdielov si vyžaduje komunikáciu partnerov, ktorí sa zaväzujú rešpektovať relevantné a korektné argumenty, vypočuť si každý relevantný názor a rozhodovať sa nestranne“ (Plichtová 2010: 517). Môže tak vzniknúť proces argumentačnej výmeny, ktorý vyústi do spoločnej vôle, do rozhodnutia akceptovateľného pre všetkých.

U iných autorov (J. Gastil, W. M. Keith 2005, cit. podľa J. Plichtová 2010: 25) sa dôraz kladie na deliberáciu v zmysle porozumenia rozdielov a hľadania spoločného záujmu medzi odlišnými komunitami. Na mysli majú predovšetkým rozdiely v otázke viery, náboženstva, hodnôt, kultúry, ale aj v životných skúsenostiach. Deliberácia je považovaná za dialóg, ktorý umožňuje rozpoznať skrytý konsenzus. Je pre nich aj procesom umožňujúcim dospieť k akomodácii konfliktných kultúr alebo získať aspoň provizórne riešenie medzi týmito kultúrami (Plichtová 2010: 25). Deliberácia môže pomôcť k prekonaniu predsudkov a stereotypov dominantnej kultúry a porozumieť odlišnej kultúrnej skúsenosti (opäť za predpokladu, ak sa rozličné komunity naučia vzájomne sa počúvať).

Deliberácia sa teda významne spája s demokraciou a občianstvom. Javí sa ako dostatočne dobre zvolený nástroj na upevňovanie slobody prejavu a reprezentovania identity človeka, ale aj komunity, s ktorou je spätý. Spája sa s verejnosťou, kultúrou, ale najmä s aspektom komunikácie. Komunikácia ako spoločný menovateľ deliberácie v súvislosti s uplatnením rétorických zručností (vedomých či nevedomých, viac o tom nižšie) má význam najmä v spôsobe uplatnenia deliberácie a jej interpretácie.

Občianska rétorika

Občianska rétorika sa formuje najmä v súčinnosti so slobodou občana a možnosťou participácie vo verejnom živote nad rámec bežných občianskych aktivít. Podľa J. Plichtovej (Plichtová 2010: 75) kooperácia a participácia občanov neznamena vzdávať sa vlastných individuálnych práv a slobôd; znamená však vidieť a realizovať ich súvislosť s právami a slobodami druhých. Ďalej uvádza, že „zmyslom demokracie i občianskej kultúry je dobrá spoločnosť a dobrý život občanov; občiansky princíp spoločenského života hovorí, že tieto dobrá môžu byť iba spoločným participatívnym dielom“. Rétorika vstupuje do tohto poľa ako veda, ktorá ponúka odrazovú bázu poznatkov, no v súčasnom ponímaní sa vplyvom rozličných rétorických výkonov „re-definuje“ a obohacuje sa jej pôsobnosť. Aktívne vystupovanie a zasahovanie občanov do verejných vecí nie je ničím prelomovým, spájanie občianstva a rétoriky prináša s meniacimi sa dejinami a formami vykonávania vládnej moci nové a nové možnosti. Občiansku rétoriku (inde aj ako „civil rhetoric“) chápeme ako oblasť rétoriky, ktorej doménou poznávania a tvorenia sú rečnickej prejavy občanov, ktorí svojimi vyjadreniami vstupujú do verejného priestranstva a snažia sa o dosiahnutie spoločného cieľa v rámci komunity, s ktorou sa identifikujú, alebo aj sami ako nezávislé subjekty. Konštituuje sa vo verejne dostupnom priestore, pričom jej základný konštituent predstavuje občianska komunikácia a jej predmet.

Občianska rétorika je v súčasnosti reprezentovaná rôznymi prúdmi názorov, ktoré sa snažia o presadenie vlastného záujmu či programu. Väčšinou ide o rôzne kultúrne, etnické či pracovné oblasti, ktorých zástupcovia sa snažia cez verejný dialóg o spoločný konsenzus. Deliberácia ako proces verejného vyjednávania v rámci plnohodnotnej občianskej participácie je výrazne podmienená aj komunikáciou, predovšetkým s prívlastkom „inkluzívna“.

Inkluzívna komunikácia (s dôrazom na súčasné komunikačné situácie)

Pre objasnením si spojenia „inkluzívna komunikácia“ je vhodné ozrejmiť si výklad o sociálnej inklúzii. Hutná definícia J. Dolníka (Dolník 2021: 20) znie nasledovne: „sociálna inklúzia je proces maximálnej demokratizácie individuálnej slobody a participácie a minimalizácie reštrikcie autentickej individuálnej sebarealizácie. (...) Maximálna demokratizácia individuálnej slobody a participácie znamená rozšírenie sociálnej bázy nositeľov individuálnej slobody, ktoré obopína všetkých členov spoločnosti, prienik individuálnej slobody do všetkých sociálnych lokalít, v ktorých sa rozhoduje o verejných záležitostiach, a teda maximálne rozšírenie okruhu potenciálnych aktívnych participantov na verejnom živote.“ Sociálnu inklúziu teda môžeme chápať

ako proces, ktorého spoločným menovateľom vo všetkých aspektoch je sloboda jednotlivca ako člena (demokratickej) spoločnosti, ktorá svojim konaním a správaním tento menovateľ ešte zvyrazňuje. Inklúzia v takomto ponímaní sa prejavuje ako snaha o začleňovanie sa ľudí do všestranných spoločných aktivít verejného života s predpokladom, že účasť bude zabezpečená pre všetkých rovnomerne. J. Dolník (Dolník 2021: 22) ďalej tvrdí, že sociálna inklúzia je podporou legitímneho poriadku, ktorý sa v idealizovanej predstave dosahuje práve všeobecným konsenzom odrážajúcim vôľu jednotlivcov. Konsenzus sa javí ako nevyhnutná podmienka zabezpečujúca poriadok, ktorého dosahovanie je podľa J. Dolníka (Dolník 2021: 22) „komplikované rozširovaním sociálnej bázy aktívnych participantov na rozhodovacích procesoch vo verejnom živote, osobitne naliehavou sa stáva otázka kultúry ich sociálnej koexistencie, a teda jej kultivovania ako príspevku k sociálnej inklúzii.“ Sociálna inklúzia je teda z vyššie spomenutého výkladu definovaná ako (neustály) proces zvyrazňovania slobody subjektu a jeho jedinečnosti v súlade s prekonávaním prekážok (reštrikcií), ktoré by túto slobodu subjektu odopierali. Na prienik individuálnej slobody do lokalít verejného života môžeme nazerať ako na realizáciu ľudského potenciálu v priestore bez obmedzení. Inkluzívna spoločnosť má vytvárať také podmienky, aby každý člen v nej mohol žiť ako slobodný človek s možnosťou autentickej sebarealizácie. Ako už aj vyplýva z uvedeného textu, sloboda je J. Dolníkom (Dolník 2021: 10) považovaná nielen za konštituent subjektu, ale aj za základ takejto inkluzívnej spoločnosti.

D. Gerbery a R. Džambazovič (Gerbery, Džambazovič 2011: 7) chápu sociálnu inklúziu ako „inovatívny spôsob uvažovania o riešeníach tradičných i nových sociálnych problémov, na ktoré sociálna politika reaguje.“ Ďalej ju charakterizujú ako proces, cez ktorý sa zabezpečuje prístup k príležitostiam a zdrojom potrebným na plnú participáciu na ekonomickom, sociálnom či kultúrnom živote v spoločnosti. Cieľom sociálnej inklúzie je odstraňovanie prekážok integrácie a zároveň „vytváranie možností na realizáciu občianskych, politických i sociálnych práv“ (Gerbery, Džambazovič 2011: 27).

Inkluzívna komunikácia slúži ako nástroj a prostriedok na presadzovanie sociálnej inklúzie. J. Dolník (Dolník 2021: 34) uvažuje o inkluzívnej komunikácii ako o „processe formovania „spoločnosti pre všetkých“, spoločnosti, v ktorej vládne sloboda, solidarita, rovnakosť šancí, práv aj povinností.“ Sloboda sa opäť považuje za fundament inkluzívnej spoločnosti. Znamená možnosť sebarealizácie, najmä svojho interpretačno-pragmatického potenciálu. Človek ako sociálna bytosť je v neustálej interakcii so sociálnym okolím a jeho život prebieha v koexistencii. J. Dolník (Dolník 2021: 35) ďalej poznamenáva, že sociálna koexistencia je „organizovaná na základe hierarchických vzťahov, založených na mocenskom pomere, a poznačená sociálne

relevantnými kolektívnymi a individuálnymi dištinkciami, týkajúcimi sa rasy, národnosti, pôvodu, viery, telesnej znevýhodnenosti a pod.“ Z posledného výkladu nám je teda zrejmé, že inkluzívna komunikácia je potrebná najmä tam, kde sa dostáva do popredia snaha o začlenenie do spoločnosti skupiny ľudí, ktorí sa odlišujú z pohľadu inakosti, tzv. „normálnosti“, ako je to bežne vnímané. Zároveň je inkluzívna komunikácia zreteľná v občianskych iniciatívach, v ktorých sa dáva do popretia sloboda (najmä prejavu) a interakcia vo verejných záležitostiach s ohľadom na predmet diskusie.

Pokúsime sa teraz nasmerovať na konkrétnu situáciu, pomocou ktorej je možné ilustrovať si jednotlivé interpretácie deliberácie, sociálnej inklúzie a inkluzívnej komunikácie v slobodnej demokratickej spoločnosti v 21. storočí. Na základe rozboru prejavov členov hnutia proti sprísňovaniu potratového zákona na Slovensku⁴, „Toto vám neprejde“⁵ sme identifikovali tri nasledovné funkcie, ktoré deliberácia sprostredkováva vo vzťahu občan – predmet verejnej rozpravy – slobodná (demokratická) spoločnosť v rámci občianskej rétoriky.

1. Integrovačno-identifikačná funkcia:

Deliberácia ako proces argumentačnej výmeny, ktorý vyústí do spoločnej vôle, do rozhodnutia akceptovateľného pre všetkých ponúka participantom možnosť stať sa členom komunity, spoločenstva, s ktorým zdieľa rovnaké poslanstvo/postoj a tak znásobiť svoje občianstvo. Občianske združovanie je pre demokratickú spoločnosť prospešnejšie než individualizmus (samozrejme, týmto sa nepotláča individualita človeka, na myslí máme skôr individualizmus ako vyzdvihovanie záujmov jednotlivca nad záujmy celku) a v dochádza k budovaniu spolupatričnosti „my ako skupina so zjednotenou víziou hodnôt a obsahu nášho konania.“ Podobne o tom píše aj J. Dolník (Dolník 2021: 35), keď spomína základný spôsob ľudskej sociálnej existencie – človek sa zrodil ako solidarizačný subjekt, ktorý si uvedomuje a prežíva svoju spolupatričnosť, svoju závislosť od iných aj závislosť od iných od neho, ako aj výhodnosť vzťahu „patríme k sebe“.

Z integrovačného hľadiska deliberácia poskytuje priestor na usúvzťažnenie viacerých subjektov v občianskom živote, čím prináša spoluprácu medzi politikmi, ktorí

⁴ V novembri 2011 sa uskutočnilo hlasovanie o novele zákona poslankyne NR SR Anny Záborskej. Táto novela mala priniesť predĺženie lehoty na rozmyslenie o podstúpení umelého potratu. Chcela tiež zaviesť osobitný príspevok pri narodení dieťaťa so zdravotným znevýhodnením a ďalšie zmeny.

⁵ Iniciatíva „Toto vám neprejde“ združovala nielen poslancov, ale aj ľudí, ktorí vnímali novelu ako prekážku pre ženy pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti v prípade výkonu interrupcií. Predložený návrh zákona podľa nich zamedzoval prístup k informáciám o interrupciách a jeho cieľom bolo naopak od žien získať veľmi citlivé osobné informácie. Predlžovala tiež povinnú čakáciu z doterajších 48 na 96 (resp. 72) hodín. Iniciatíva má aj vlastnú webovú stránku: <https://www.totovamneprejde.sk/>.

majú priamo moc vo výkone vládnej moci a medzi občanmi, ktorí si toto právo uplatňujú. V iniciatíve „Toto vám neprejde“ boli okrem iniciátorov aj známe osobnosti, aktivisti či politici. Otvára sa tam priestor pre široké spektrum ľudí, ktorí chcú vyjadriť svoj postoj voči predmetu a tento názor zvýrazniť participáciou k skupine, v našom prípade k združeniu, ktoré odmieta politické zásahy do sexuálneho a reprodukčného života žien.

2. Kooperačná funkcia:

V najvšeobecnejšom zmysle je občianstvo o skupinovom členstve. Kooperačná funkcia deliberatívnych prejavov týmto poukazuje na povahu skupinového členstva, ktoré tvoria slobodní a rovní občania, vzájomne si zdôvodňujú svoje rozhodnutia s cieľom dosiahnuť záver, ktorý je prijateľný pre všetkých občanov v súčasnosti, ale aj v budúcnosti. Deje sa to za vytvorenia optimálnych kooperačných podmienok, v ktorých členovia majú dostatočný priestor na hľadanie konsenzov, na vyjadrovanie vlastných názorov, na presadzovanie alternatívnych riešení, ale aj na argumentačnú výmenu. Vnútoraná kooperácia by mala byť základom pre vonkajšiu kooperáciu s cieľom priniesť želateľný výsledok.

V prípade iniciatívy „Toto vám neprejde“ sa vnútorná kooperácia členov pretransformovala na 72 hodinový štafetový protest pred Národnou radou Slovenskej republiky. Aktivisti dĺžkou trvania protestu takto vyjadrili nesúhlas s navrhovaným kompromisom zo strany predkladateľky novely, ktorá sa rozhodla z pôvodného času (96 hodín) na rozmyslenie si potratu akceptovať aj 72 hodín, s iniciatíva zásadne nesúhlasila. Ženy sú podľa nich svojrázne bytosti, ktoré sa vedia rozhodnúť aj bež časovej lehoty.

Kooperačná funkcia sa prejavila aj v tom, že zásadnú časť aktivistov predstavovali muži (aj v pozícii lídra), čím sa len potvrdzuje významnosť sociálnej inklúzie aj v aspekte pohlavia. Tento kontext má aj historický ráz, keďže v minulosti museli najmä samotné ženy bojovať o svoje práva, teraz sa k ich demonštrácii pridávajú v hojnom počte aj muži. Pozorujeme aj ďalší jav: napriek tomu, že témy ako interrupcia, pôrod či materstvo sa týkajú vo významnej časti žien (ženská práva), za ich uplatnenie protestujú aj muži napriek tomu, že materstvo alebo interrupcia sa ich z biologického hľadiska ako mužov netýka (samozrejme, z rodinného pohľadu sa tieto témy týkajú aj mužov, avšak tu sa riešia otázky tela ženy a priamych úkonov na ženskom tele).

3. Kontrolno-apelová funkcia:

Deliberácia ako verejný dialóg o hľadani konsenzu slúži aj ako kontrola, resp. konfrontácia občana a orgánov vládnej moci. Už v antike systém otrokárskej demokracie umožňoval právo zúčastňovať sa bezprostredne na výkone vládnej moci. To sa, prirodzene, zachovalo dodnes a občania majú aj dnes právo byť prítomnými v takomto dialógu ako právoplatní participanti. Kontrolná funkcia sa prejavuje v tom, že občania majú právo sledovať verejnú moc a ozývať sa, ak sa niečo deje v nedemokratickom alebo inom systéme, ktorý škodí dobru človeka. Táto funkcia zároveň v sebe synchronizuje možnosť argumentovať voči politickým zásahom a uvádzať protiargumenty vo veci konania.

Apelová funkcia rezonuje vo forme vyjadrovania deliberatívnych rečí a v spôsobe výziev, ktoré aktivisti kladú pred verejný rozhovor. Už samotný názov predmetného občianskeho združenia „Toto vám neprejde“ predstavuje takmer varovanie a zároveň uistenie, že nebude možné len tak ľahko prijať novelu bez nátlaku či verejnej diskusie. Obdobný apel prináša aj logo, resp. hešteg združenia vo forme #ani96ani72, ktorý odsudzuje akékoľvek časové machinácie ako „rozhodovací čas“ pre ženu pred vykonaním abortu.

Záver

V príspevku sme sa zaoberali aspektmi občianskej rétoriky so zreteľom na deliberáciu ako jej imanentný proces. V úvode práce sme vyčlenili aj základné porovnanie práce s pojmom „deliberácia“ v minulosti a v súčasnosti. Zachovaný spoločný menovateľ deliberácie nám ju predstavuje ako verejný a otvorený proces posúdenia predmetu (veci týkajúcej sa verejných záležitostí s ohľadom na všetkých občanov) s cieľom vyjasniť si rozdiely a alternatívne postoje a získať tak konsenzuálne riešenie. Deliberácie ako výdobytok slobodnej spoločnosti si vyžaduje rešpektovanie partnerských strán v dialógu, korektnosť argumentov a nestranné rozhodovanie.

Občiansku rétoriku považujeme za špecifickú oblasť rétoriky, ktorá pokrýva rečnícke výkony občanov vo vzťahu k ich právu zúčastňovať sa na výkone vládnej moci, presadzovať vlastný názor aj názor ako člen istej komunity či kultúry. Jej doména sa konštituuje vo verejne dostupnom priestore a za jej základné konštituenty považujeme predovšetkým občiansku komunikáciu, slobodu a sociálnu inklúziu.

Deliberácia ako prostriedok i nástroj na dosahovanie želateľného výsledku v spore prináša tri funkcie, ktoré sme identifikovali pri rozbere aktivít občianskeho združenia „Toto vám neprejde“: 1. integračno-identifikačná funkcia, 2. kooperačná funkcia, 3. kontrolno-apelová funkcia. Uvedené funkcie predstavujú širší záber na

definovanie deliberácie v rámci občianskej rétoriky, čím nastavujú bázu na ďalšie interpretačno-výskumné analýzy a výsledky.

Zhrnutie

Cieľom práce je poskytnúť náhľad do problematiky občianskej rétoriky so zreteľom na vybranú spoločenskú sféru. Príspevok sa zameriava na vymedzenie súčasnej občianskej rétoriky v kontexte sociálnej inklúzie chápanej ako proces, ktorý zabezpečuje prístup k príležitostiam a zdrojom potrebným na plnú participáciu na spoločenskom živote v rozličných aspektoch a inkluzívnej komunikácie. V práci sa okrem dôrazu na inkluzívne rétorické mechanizmy kladie dôraz aj na výklad pojmu deliberácia, občianska kultúra a občianska participácia.

Summary

The aim of the work is to provide insight into the issues of civic rhetoric with regard to the selected social sphere. The paper focuses on the definition of current civic rhetoric in the context of social inclusion understood as a process that ensures access to the opportunities and resources needed for full participation in society in various aspects and inclusive communication. In addition to the emphasis on inclusive rhetorical mechanisms, the thesis also emphasizes the interpretation of the concept of deliberation, civic culture and civic participation.

Literatúra

Aristoteles *Rétorika*. Preložil Kuklica, P. Martin: Thetis, 2009.

Dolník, J. *Jazyk v sociálnej praxi*. Bratislava: VEDA, 2021.

Dolník, J. *Všeobecná jazykoveda*. Bratislava: VEDA, 2010.

Gerbery, D., Džambazovič, R. *Inovatívne orientácie v sociálnej politike: Perspektíva sociálnej inklúzie*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2011.

Kraus, J. *Rétorika v evropské kultuře i ve světě*. Praha: Karolinum, 2011.

Mistrík, J. *Rétorika*. Bratislava: SPN, 1980.

Plichtová, J. et al. *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku. Teória a realita*. Bratislava: VEDA, 2010.

The article is accessible in open access mode under licence CC BY-NC-ND
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0